

University of Groningen

Naar een betere positie van de minderjarige in het erfrecht ter Haar, Hans

Published in:
Tijdschrift Erfrecht

DOI:
[10.5553/TE/187416812023024004004](https://doi.org/10.5553/TE/187416812023024004004)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2023

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
ter Haar, H. (2023). Naar een betere positie van de minderjarige in het erfrecht. *Tijdschrift Erfrecht*, 2023(4), 62-65. <https://doi.org/10.5553/TE/187416812023024004004>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Artikel

Naar een betere positie voor de minderjarige in het erfrecht

Mr. dr. J.H.M. ter Haar*

1 Inleiding

62

Bij de invoering van het huidige erfrecht, nu ruim twintig jaar geleden, was de aandacht vooral gericht op een betere rechtspositie van de langstlevende echtgenoot en op een vlottere boedelafwikkeling in het rechtsverkeer. In beide opzichten betekent het huidige erfrecht een grote vooruitgang. Waar het de rechtspositie van minderjarigen en andere *personae miserabiles* betreft had de wetgever echter beter zijn best kunnen doen. Vooral de minderjarige die geconfronteerd wordt met het overlijden van één van zijn ouders komt er in de praktijk niet goed vanaf. Er vindt nauwelijks of geen effectief toezicht plaats op de wijze waarop zijn aanspraken worden beschreven of beheerd.¹ De Minister voor Rechtsbescherming heeft op 17 april 2023, zeer concrete toezeggingen gedaan over de wijze waarop hij met name het toezicht op het vermogensbeheer bij minderjarigen wil verbeteren.² Daarnaast wil hij een aantal wetswijzigingen voorstellen die de erfrechtelijke positie van minderjarigen betreffen of raken. Hij kondigt daarvoor een conceptwetsvoorstel aan. In deze bijdrage ga ik kort in op de voorstellen van de minister.

2 Van onderzoek naar (concept)wetgeving

In 2013 verzocht de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie het WODC om ruimte te maken voor onderzoek naar de regeling van toezicht op het vermogensbeheer van ouders en voogden.³ Het betreffende onderzoeksrapport (hierna te noemen: WODC-rapport) verscheen uiteindelijk in 2017.⁴ Als onderzoeker heb ik meegewerkt aan de totstandkoming van dit rapport. Het onderzoek strekte zich naast genoemd toezicht uit tot vier aanverwante onderwerpen: het ouderlijk vruchtgenot, testamentair bewind bij minderjarigen, de som ineens van artikel 4:35 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en de toepasselijkheid van verjarings- en vervaltermijnen bij minderjarigen. Het WODC-rapport maakt duidelijk dat de wetgever met de invoering van het huidige systeem van toezicht van de kantonrechter op bewind van ouders en voogden in 1948 een toezicht beoogde dat zowel proportioneel als hanteerbaar is. Met name diende het toezicht de minderjarige ook daadwerkelijke bescherming te bieden.⁵ Aan die daadwerkelijke bescherming blijkt het te schorten en vooral in de situatie waarin een minderjarige een erfrechtelijke aanspraak heeft in de nalatenschap van één van zijn ouders. Uit jurisprudentieonderzoek blijkt dat de vermogenspositie van minderjarigen overigens kwetsbaar is als het gaat om geld (waaronder banktegoeden). Tenzij geld op een BEM-

* Mr. dr. J.H.M. ter Haar is universitair docent Notarieel recht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

1 Zie J.H.M. ter Haar, Minderjarigen en (de zorg voor hun) vermogen (diss. Groningen), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 302-208.

2 Beleidsreactie WODC-rapporten alimentatie en bewind, Kamerstukken II 2022/23, 33836, nr. 83, p. 8-15.

3 Aanhangsel Handelingen II 2013/14, nr. 1980.

4 J.H.M. ter Haar, W.D. Kolkman, W.M. Schrama & L.C.A. Verstappen, Toezicht op het bewind van ouders en voogden over het vermogen van minderjarigen, Den Haag: Boom juridisch 2017.

5 WODC-rapport 2017, p. 210.

rekening⁶ is gestort, kunnen ouders hierover namelijk vrijuit (zonder machtiging van de kantonrechter) beschikken. Die kwetsbaarheid wordt vergroot in geval van scheiding van ouders en in geval van financiële nood.⁷ Volgens de onderzoekers is het gebrek aan daadwerkelijke bescherming geen reden om het systeem van toezicht integraal te herzien, maar wel om het aan te passen. Daartoe zijn verschillende aanbevelingen gedaan. Daarnaast deden de onderzoekers voorstellen om de regelgeving op het gebied van de genoemde aanverwante onderwerpen te verbeteren. Voor de toenmalige Minister voor Rechtsbescherming was het rapport reden om een conceptwetsvoorstel aan te kondigen dat op korte termijn zou verschijnen.⁸ Helaas werd die toezegging telkens opgeschort. De prioriteiten van de minister lagen kennelijk ergens anders. Mede dankzij herhaaldelijk aandringen door Kamerlid Van Nispen (SP) lijkt de huidige Minister voor Rechtsbescherming nu toch door te pakken. De minister onderkent in zijn hiervoor genoemde brief dat de positie van de minderjarige in het erfrecht, in het bijzonder de bescherming van zijn erfrechtelijke aanspraken en het toezicht daarop, een aandachtspunt is. Hij heeft de aanbevelingen uit het WODC-rapport opnieuw bezien aan de hand van de noodzaak tot aanpassing van wetgeving, de bescherming van de vermogensrechtelijke positie van het kind en het voorkomen van onnodig ingrijpen in familieverhoudingen. Op de concrete (concept)voorstellen die hij aankondigt, ga ik nader in. Hierbij past enige terughoudendheid, omdat er nog geen conceptwettekst is.

2.1 De boedelbeschrijving

Het belangrijkste voorstel dat de minister aankondigt, is dat hij wil regelen dat in alle gevallen waarin een kind een erfrechtelijke aanspraak verkrijgt uit een nalatenschap, de wettelijke vertegenwoordiger verplicht wordt een boedelbeschrijving te maken en in te dienen bij de griffie van de rechtbank. Voor voogden bestaat deze verplichting al op grond van artikel 1:342 lid 1 jo. artikel 1:338 lid 3 BW. Voor ouders is er alleen een verplichting tot het indienen van een boedelbeschrijving als sprake is van de wettelijke verdeling en het kind in het kader daarvan een niet-opeisbare vordering verkrijgt (art. 4:16 lid 2 BW). Laatstgenoemde verplichting betreft een boedelbeschrijving van *de nalatenschap*, die binnen een jaar na het overlijden van de erflater moet worden ingediend bij de griffie van de rechtbank. Door aan te geven dat wettelijke vertegenwoordigers bij kleinere verkrijgingen (minder dan € 11.250) kunnen volstaan met een eenvoudige verklaring als bedoeld in artikel 1:339 BW, suggereert de minister dat de boedelbeschrijving die hij beoogt dezelfde is als die welke mo-

menteel al geldt voor de voogd. Dat zou betekenen dat de boedelbeschrijving de omvang van het erfdeel betreft (lees in voorkomende gevallen: de vordering) en niet slechts de nalatenschap waaruit het erfdeel kan worden herleid. Terecht constateert de minister dat het belang van de boedelbeschrijving erin is gelegen dat het een ouder bewust maakt van het feit dat hij het vermogen van zijn minderjarige kinderen gescheiden dient te houden van zijn eigen vermogen. Anderzijds heeft het kind er recht op te weten wat zijn aanspraken zijn. De boedelbeschrijving biedt hem op zijn minst een aanknopingspunt. Denkbaar is dat het kind op basis daarvan – zoals de minister aangeeft – kan ingrijpen als blijkt dat slecht bewind is gevoerd. Ik neem aan dat de minister hiermee bedoelt dat het kind zijn wettelijke vertegenwoordiger hierop kan aanspreken en desnoods een procedure wegens slecht bewind kan beginnen.⁹

Ingeval een minderjarige aanspraak maakt op een niet-opeisbare vordering, gaat het overigens vaak om de onderlinge vermogenspositie van de langstlevende (stief)ouder en het kind, die ook na de minderjarigheid nog lange tijd kan blijven bestaan. Zowel de langstlevende partner als het kind heeft dan belang bij een duidelijke vastlegging van de rechtsverhouding. Die niet-opeisbare vordering hoeft niet per se voort te vloeien uit de wettelijke verdeling, maar kan ook voortkomen uit een uiterste wil (denk aan de quasi-wettelijke verdeling). Het voorstel van de minister gaat minder ver dan de aanbeveling uit het WODC-rapport om in alle gevallen waarin sprake is van een verkrijging die een bepaalde waarde overstijgt, de wettelijke vertegenwoordiger te verplichten een boedelbeschrijving in te dienen. Desalniettemin is het voorstel van de minister duidelijker, consistenter en daarmee mijns inziens ook beter hanterbaar dan de huidige regeling.

De minister gaat in overleg met de Rechtspraak over hoe ouders effectief geïnformeerd kunnen worden over deze verplichting. Dit wijst erop dat de minister ervan uitgaat dat een actieve informerende taak vanuit de rechterlijke macht wezenlijk is voor het effect van de voorgestelde regeling. De huidige regeling van artikel 4:16 lid 2 BW is met name niet effectief omdat bij de invoering hiervan de informerende rol van de kantonrechter niet duidelijk is gemaakt.¹⁰

Een verschil tussen het toezicht op vermogensbeheer van ouders en voogden is dat de kantonrechter op het bewind van voogden voortdurend toezicht kan houden. De voogd dient aan het begin van de voogdij een boedelbeschrijving in te dienen bij de griffie van de rechtbank (art. 1:338 lid 3 BW). De kantonrechter kan vervolgens een periodieke rekening van de voogd verlangen

6 Een BEM-rekening is een rekening waarover een wettelijke vertegenwoordiger alleen kan beschikken met machtiging van de kantonrechter. Niet duidelijk is waar de afkorting officieel voor staat. Men kan denken aan Beheer Erfenisgelden Minderjarigen.

7 WODC-rapport 2017, p. 211 en 212.

8 Kamerstukken II 2017/18, 33836, nr. 26, p. 33. Bij de eerste aanzet voor het opstellen van een concept ben ik op informele wijze betrokken geweest.

9 Gedurende de minderjarigheid is hiervoor dan wel de tussenkomst van een bijzondere curator vereist (art. 1:250 BW). In een mogelijkheid voor de kantonrechter om *ouders* ambtshalve tot schadevergoeding te veroordelen (zie art. 1:362 BW) voorziet de wet niet. Deze mogelijkheid wordt door de minister ook niet aangekondigd en was ook geen aanbeveling in het WODC-rapport.

10 Ter Haar, Minderjarigen en (de zorg voor hun) vermogen, p. 277.

(art. 1:359 BW). Aan het einde van het bewind zal de voogd ten overstaan van de kantonrechter aan de inmiddels meerderjarige rechthebbende of aan een opvolgend voogd of bewindvoerder rekening en verantwoording afleggen. De minister wil dit verschil (terecht) zo houden. Hij wil wel de kantonrechter de mogelijkheid bieden om, als het vermogen van de minderjarige in gevaar is, ouders te verplichten een boedelbeschrijving van het vermogen van de minderjarige op te maken.¹¹ De kantonrechter kan dan vervolgens van deze ouders ook periodiek rekening en verantwoording verlangen. De minister onderkent hierbij – voor zover hierover nog misverstanden zouden bestaan – dat de kantonrechter als toezichthouder een actieve taak heeft. Dat betekent dat hij niet alleen op formele verzoeken reageert, maar ook ambtshalve, als dit in het belang van het kind is geboden. Ontvangt de kantonrechter signalen van – bijvoorbeeld – familie van de minderjarige of van de andere ouder dat het vermogen in gevaar is, dan treedt hij ambtshalve op. Het ligt mijns inziens voor de hand dat hij dan eerst de betreffende ouder ten verhoor oproept (art. 1:354 BW).

2.2 Beschermingsbewind en het vermogen van minderjarige kinderen

De minister wil een regeling treffen voor het geval het vermogen van ouders onder bewind komt te staan als bedoeld in titel 19 van Boek 1 BW. Dit voorstel is niet gebaseerd op een aanbeveling uit het WODC-rapport, maar vloeit kennelijk voort uit gesprekken van de minister met het Landelijk Overleg Vakinhoud Civiel en Kanton & Toezicht (LOVCK&T).¹² Onder de huidige regeling voert de bewindvoerder van het meerderjarigenbewind vanzelfsprekend niet het bewind over het vermogen van de minderjarige kinderen van de te beschermen persoon. Het bewind betreft immers alleen het vermogen van de gezaghebbende ouder(s). De huidige wet biedt voor deze situatie mijns inziens een oplossing, doordat de kantonrechter bij het instellen van het meerderjarigenbewind ambtshalve een bewindvoerder kan benoemen die het bewind over het vermogen van de minderjarige voert op de voet van de regels van het voogdijbewind (art. 1:370 BW).¹³ Dit kan desgewenst dan dezelfde persoon zijn als de bewindvoerder van het meerderjarigenbewind. Denkbaar is dat de minister met een meer praktische oplossing wil komen, waarbij de bewindvoerder van het meerderjarigenbewind ouderlijke bewindstaken kan waarnemen. Het meerderjarigenbewind schept een afgescheiden vermogen en is daarmee een ander bewind dan het voogdijbewind. Het ligt daarom niet voor de hand dat in een nieuwe regeling ook het

vermogen van de minderjarige onder het meerderjarigenbewind zal vallen.

2.3 Afschaffing ouderlijk vruchtgenot

Een op het eerste oog indrukwekkend voorstel van de minister is de afschaffing van het ouderlijk vruchtgenot (art. 1:253l lid 1 eerste zin BW). Desalniettemin zal in de dagelijkse praktijk van het overgrote deel van de ouders het ouderlijk vruchtgenot geen rol spelen. Alleen ouders van zeer vermogende kinderen spinnen er echt garen bij. Bovendien wordt het in testamenten van gescheiden ouders vrijwel standaard uitgesloten. Men kan zich afvragen in hoeverre het ouderlijk vruchtgenot in dergelijke gevallen gerechtvaardigd is, nu de vruchten niet besteed hoeven te worden aan het levensonderhoud van het kind of van het gezin waartoe het behoort. De vruchten zijn immers ter vrije besteding van ouders. Het ouderlijk vruchtgenot kan ouders ertoe aanzetten het vermogen van hun minderjarige kinderen in eigen belang winstgevend te beleggen, in plaats van doelmatig in het belang van de minderjarige (art. 1:350 BW). Volgens de minister zijn er geen goede redenen waarom ouders vrijelijk over de opbrengsten van het vermogen van de minderjarigen kunnen beschikken.

Als alternatief stelt hij in navolging van het WODC-rapport voor om ouders en voogden de mogelijkheid te geven de kantonrechter te verzoeken een bedrag vast te stellen dat uit de inkomsten *en het vermogen* kan worden aangewend voor de kosten van de gezinshuishouding. De gedachten van de minister gaan onder andere uit naar de situatie waarin een ouder in financiële moeilijkheden verkeert, terwijl het kind over een groot vermogen beschikt. In de praktijk komt het voor dat een ouder in zo'n geval de gemeente om bijstand vraagt. Hebben de minderjarige kinderen vermogen in de vorm van een banktegoed, waarop geen BEM-clausule rust, dan mag de gemeente verlangen dat ouders eerst het vermogen van de minderjarige kinderen aanwenden.¹⁴ In de praktijk gaat het vaak om de situatie waarin een van de ouders is overleden en de kinderen de erfgenamen zijn. In wezen wil de minister er op deze wijze voor zorgen dat er steeds een toets van de kantonrechter plaatsvindt alvorens geld of ander vermogen van de kinderen aangewend mag worden voor zowel de kosten van verzorging en opvoeding van het kind als de kosten voor levensonderhoud van het gezin waarin hij woont. Momenteel vindt een dergelijke toets alleen plaats als gelden op een BEM-rekening zijn gestort. Een ouder kan dan op grond van artikel 55 van de Participatiewet door de gemeente ertoe worden aangezet de kantonrechter te verzoeken om gelden vrij te maken voor levensonderhoud. Kantonrechters oordelen in deze procedures uiteenlopend, onder meer omdat de wetgever niet duidelijk heeft gemaakt in hoeverre minderjarige kinderen ten opzichte van hun ouders onderhoudsplichtig zijn.¹⁵ Wellicht kan de minister ter gelegenheid van het wetsvoorstel hier

11 Momenteel kan de kantonrechter een ouder alleen opdragen een boedelbeschrijving van het vermogen van zijn minderjarige kinderen te maken als deze ouder alleen het bewind over het vermogen heeft en aangifte heeft gedaan van zijn voornemen een huwelijk of geregistreerd partnerschap aan te gaan (art. 1:355 BW).

12 Kamerstukken II 2021/22, 33836, nr. 66, p. 10 en 11.

13 J.H.M. ter Haar, Het meerderjarigenbewind, minderjarige kinderen en art. 1:370 BW, WPNR 2022, afl. 7379, p. 550-553.

14 De minister verwijst in zijn brief naar de uitspraak van de Centrale Raad van Beroep van 8 december 2020, ECLI:NL:CRVB:2020:3295.

15 Zie voor een overzicht WODC-rapport 2017, p. 45-48.

over ook meer duidelijkheid verschaffen. Het voorstel is voor de minderjarige van wezenlijk belang.

2.4 Testamentair bewind

De minister wil geen wijzigingen aanbrengen ten aanzien van de regeling van testamentair bewind. Het WODC-rapport geeft hiervoor wel een aantal aanbevelingen. Onder andere menen de onderzoekers dat de regelingen van testamentair bewind in Boek 1 (art. 1:253i lid 4 sub c, 5 en 6 en 1:337 lid 2 BW) en Boek 4 BW betere afstemming verdienen. Zij menen zelfs dat denkbaar is dat de regeling van testamentair bewind in Boek 1 BW geheel wordt afgeschaft.¹⁶ De minister vindt dit alles niet nodig. Hij ziet in het in onbruik geraakte testamentaire Boek 1-bewind een ‘eenvoudige en laagdrempelige voorziening’ waarmee het bewind na het overlijden van een gescheiden ouder kan worden overgelaten aan een ander dan de overgebleven ouder (ex-partner van de erflater). De minister acht voorts de huidige wettelijke regelingen werkbaar en ziet geen noodzaak om ter bescherming van het vermogen van de minderjarige de wettelijke regelingen te herzien. De verantwoordelijkheid van de wetgever om regelingen in Boek 1 en 4 BW op elkaar af te stemmen, wordt hiermee dus helaas niet alsnog opgepakt. Een gemiste kans. Een consequentie hiervan is dat de kantonrechter in geval van een ingesteld Boek 4-bewind niet de middelen krijgt die hij heeft bij het voogdijbewind, waarmee hij kan ingrijpen als het vermogen van de minderjarige in gevaar is. Het is aan de notaris bij het opstellen van de uiterste wil om hiermee goed rekening te (blijven) houden. Voor een testateur die toezicht van de kantonrechter op de testamentair bewindvoerder belangrijk vindt, kan het testamentaire Boek 1-bewind bijvoorbeeld te verkiezen zijn boven het Boek 4-bewind.

2.5 Som ineens van artikel 4:35 BW en de legitieme portie

De minister wil kort gezegd – anders dan in het WODC-rapport wordt aanbevolen – de regeling van artikel 4:35 BW niet inhoudelijk aanpassen om deze te verduidelijken. Hij is van mening dat de rechtspraak al invulling aan de regeling geeft, waarmee men voldoende uit de voeten kan. Verwezen wordt daarbij naar de bekende uitspraak van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 1 december 2015,¹⁷ die kennelijk de instemming van de minister kan genieten. Ook aan voorstellen die erop gericht zijn de behoefte van het kind te verminderen, geeft de minister geen gevolg.¹⁸ Wel wil de minister de regeling in die zin aanpassen dat een som ineens ten behoeve van een minderjarige voortaan op een BEM-rekening moet worden gestort. Interessanter is dat de minister de zeer korte vervalttermijn van artikel 4:37 lid 1 BW van negen maanden na het overlijden van de erflater, waarbinnen het kind zijn aanspraak op een som

ineens moet invoeren, wil afschaffen. Als het aan de minister ligt, houdt een kind de mogelijkheid om aanspraak te maken op een som ineens tot het 21 jaar is.

Een ander voorstel is om de vervalttermijn van vijf jaar, die geldt voor het aanspraak maken op de legitieme portie (art. 4:85 BW), voor het minderjarige kind pas te doen aanvangen op het moment dat het kind meerderjarig is geworden. De minister constateert dat de vervalttermijnen bestaan omdat daarmee het belang van de rechtszekerheid wordt gediend en het belang dat de afwikkeling van een nalatenschap niet te lang zal duren. Deze belangen wegen volgens hem niet op tegen de belangen van de minderjarigen die hun aanspraken door de vervalttermijnen verloren zien gaan.

Voor de rechtspraak zijn dit belangrijke voorstellen. De regelingen kunnen er onder andere voor zorgen dat zowel de legitieme portie als de som ineens bij nalatenschappen waarin een minderjarige als legitimaris en/of somgerechtigde is betrokken, niet meer gemakkelijk door de erfgenamen genegeerd kan worden. Om rechtsonzekerheid te beëindigen kunnen de erfgenamen er in overleg met de wettelijke vertegenwoordiger(s) van de minderjarige kinderen voor zorgen dat de minderjarige krijgt waar hij recht op heeft. In het geval van de legitieme portie is degene tegen wie een kind zijn legitieme portie moet invoeren overigens niet zelden de wettelijke vertegenwoordiger zelf. Met name in dit geval is het mijns inziens gerechtvaardigd dat een kind na zijn minderjarigheid alsnog zijn legitieme portie kan invoeren. Daarmee kan worden voorkomen dat het kind tegen zijn ouder een procedure moet voeren wegens slecht bewind.

De aanbeveling om verjaringstermijnen in zijn algemeenheid aan te passen, zodat de verjaring gedurende de minderjarigheid niet kan worden ingeroepen, neemt de minister overigens niet over.¹⁹ Volgens de minister heeft de rechter waar nodig voldoende mogelijkheden om verjaringstermijnen buiten toepassing te verklaren of te verlengen.

3 Tot slot

De minister komt met belangrijke en concrete toezeggingen om de rechtspositie van de minderjarige – met name in het erfrecht – aanzienlijk te verbeteren. De belangrijkste voorstellen uit het WODC-rapport zijn overgenomen en dat valt toe te juichen. Het is te hopen dat de minister nu doorpakt en dat er begin 2024 inderdaad een conceptwetsvoorstel verschijnt.²⁰

¹⁶ Zie WODC-rapport 2017, p. 257-259.

¹⁷ Hof Arnhem-Leeuwarden 1 december 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:9090.

¹⁸ Hierbij wordt bedoeld op het opeisbaar maken van een niet-opeisbare vordering van het kind of op het verplicht vrijmaken van ten behoeve van het kind onder bewind gesteld vermogen, zie WODC-rapport 2017, p. 270.

¹⁹ Zie voor een geval waarin dit wel geregeld is art. 3:310 lid 5 BW bij een rechtsvordering wegens vergoeding van schade door letsel of overlijden.

²⁰ Bij het verschijnen van deze bijdrage is het kabinet-Rutte IV gevallen en is de Minister voor Rechtsbescherming demissionair. Het is onbekend in hoeverre dit effect gaat hebben op het verschijnen van het conceptwetsvoorstel.